

Təsviri incəsənət haqqında ümumi məlumat.

İncəsənət ictimai şüurun əsas formalarından biridir. Xalq arasında incəsənət sözünün mənası bacarıq ustalıq deməkdir. İncəsənətin iki növü var.

1. Təsviri incəsənət

2. Tətbiqi incəsənət

Təsviri incəsənət öz növbəsində aşağıdakı növlərə bölünür.

1. Rəngkarlıq və boyalarla

2. Qrafika

3. Heykəltaraşlıq və memarlıq

Tətbiqi incəsənətdə aşağıdakı növlərə bölünür.

1. Dekorativ tətbiq sənət-Dulusçuluq, toxuculuq, xalçaçılıq, zərgərlik, misgərlik, daş və ağac üzərində oyma və.s

2. Ədəbiyyat

3. Musiqi

4. Kino

5. Teatr.

İncəsənətin qədim və maraqlı tarixi vardır. Tarixi araşdırmalar sübut etmişdir qrafik təsvirlər ibtidai icma quruluşunun başlanğıcıdır. O, dövrün insanları öz düşüncə və bacarığını həyat tərzini gələcək insanlara çatdırmaq üçün mağaralarda qayalarda müəyyən sadə rəsmlər təsvir etməyə çalışmışlar. Kəs bu qrafik cizgilər və işarələr ilk qrafika sənətinin nümunələrində aid edilə bilər. Odur ki alimlər belə qənaətə gəlmişlərki insanlar rəsm çəkməyi yazı yazmazdan xeyli əvvəl öyrəniblər. Alimlərin verdiyi məlumata görə bizə gəlib çatan ən ibtidai rəsm nümunələri Palolit dövrünə yəni daş dövrünə aiddir. Elmə məlum olan ən qədim rəsmlər mağaraların divarlarında qazılan təsvirlər qayalar üzərində nəqş olunmuş təsvirlə ibarətdir. Qədim Qobustan qaya üstü rəsmlərin təsvirləri buna misal ola bilər. Qobustan qədim dövrün əzəmətli abidəsidir. Daim amansız təbiət Qüvvələri çox saylı maniyələrlə rastlaşan ibtidai insanları rəsm çəkməyə vadar edən nəydi yəqinki anlamadığı bu qüvvələr qarşısında acız qalıb ibtidai insan təsvirlərə sehirkə müəma verir və onlar ova çıxmaqdan yerdə vəhşi heyvanın təsvirini cızıb həmin təsvirə səcdə edirmişlər və beləliklə ovda müvəffəqiyyət qazanmalarına inanmışlar. İbtidai insanların təsvirlərindən fərqli olaraq quldarlıq dövründə təsvirlərin yeni inkişaf dövrü yaranmağa başlamışdır. Təsviri sənət yalnız müəyyən sahəyə malik biliklər toplusu deyil təsviri sənət həm də böyük təriyə məktəbidir. Elmdən fərqli olaraq incəsənət insanı ruhlandırır, düşündürür və həyəcanlandırır. Təsviri incəsənət görüb qavranılan obyektin bədii əks etdirmə fəaliyyətidir. Təsviri sənətdə bədii yaradıcılığın tarixən formalaşan növünə janır deyilir. Janır latın sözü Olub növ deməkdir. Təsviri sənətdə müxtəlif janrlar vardır ki bu janrlar vardırki, bu janrlar bir birindən məzmunu və ifadə vasitələrinə görə fərqlənir. Hər bir janr növü müxtəlif dövürlərdə yaşayıb yaratmış rəssamların maraq dairəsindən aslı olaraq yaranmışdır. Təsviri sənətin aşağıdakı janırları vardır.

1. Tarixi janr-bu janrda tarixi hadisələr və tarixi şəxsiyyətlərə həsr olunmuş təsvirlər əks olunur.
2. Partret janrı-Bu janrda dövrün tanınmış alimi yazıçı və.s mövzularda insan təsvirləri əks olunmuşdur.
3. Natrümor janrı- Fransız dilində tərcümədə cansız təbiət deməkdir.Özünəməxsus bədii əsər növüdür .Bu növ rəssamlıq əsərlərində məişət əşyaları meyvə və tərəvəz güllər təsvir olunur.
4. Animanis janrı-Latınca animal heyvan deməkdir. Quş və heyvanların təsvirinə həsr olunur. Janr kimi ilk dəfə çində yaranmışdır.
5. Mənzərə janrı-Təbiət hadisələri və təbiət lövhələrinə həsr olunmuş bu janrlarda əks olunmuş dəniz mənzərəsi mari adlanır. Dəniz mənzərəsi çəkən rəssam isə mariaz adlanır.
6. Məişət janrı-Burada insanların gündəlik həyat tərzini məişət geyimi adət və ənənələri əks olunur.
7. Karikatura janrı-Bu janrda dövrün eybəcərlikləri qəsdən şişirdilərək təsvir olunur.
8. Sənaye janrı-Bu janrda işləyən rəssamlar öz mənzərə təsvirlərində sənayenin inkişafını müasir körpüləri geyimləri və neft hasilatı mövzusunda əsərləri təsvir edirlər.

2. Qrafika haqqında ümumi məlumat

Təsvir sənətinin əsas növlərindən biri də qrafikadır. Qrafika yunan sözü olub şəkil sxem rəsmi ələqrafeməkdir. Qrafika termini ilk dəfə xəttatlıqla əlaqədar yaranmış XIX-X əsrlərdə faliqrafiyasının sürətli inkişafı ilə geniş məlumat kəsb etmişdir qrafika təsviri sənətin ən kütləvi növüdür.

Qrafika əsərləri: Məişətimizdə geniş yer tutmuşdur əvvəlki dövürlərdə qrafikanın əsasını yalnız cizgilər yaxudda ağ və qara xətlər təşkil edən sənət növü hesab edilir. Sonralar bu anlayış genişlənmiş burada şitrix, və ləkələrdən də istifadə edilməyə başlamışlar. qrafika əsərləri məişətimizdə geniş yer tutur muzey salonlarını mədəniyyət rəsmlər ictimai yerlərdə küçələrdə asılan plakatlar rəsmlər kitab səfərlərində verilən ilustirasiyalar və.s Qrafika sənədi nümunələrdir. Müasir məişətimizin elə bir sahəsi yoxdur ki, orada qrafika müəyyən bir iz buraxmamış olmasın. Qrafikanın təsvir dili yığıncaqlı, sərraslığı və özünə məxsus özünəməxsus ifadəliliyi ilə fərqlənir qrafika təsviri sənətin ən ibtidai və qədim dövrüdür. İbtidai insanların qədim daş və tunc dövürlərində mağazların divarlarında qayalarda əmək alətləri üzərində cızdıqları rəsmlər zəmanəmizə qədər gəlib çıxmışdır. bütən bu növ rəsmlər indiki mənasında indiki

tamqrafikaya aid olmasada mahiyyət etibari ilə qrafik rəsmin qədim nümunələri sayılır. Bu tipli rəsmlərə Bakını yaxınlığıdakı Qobustan qaya rəsmləri misal ola bilər. Bundan başqa qrafikanın ən gözəl nümunəsi qədim Misr sənətində təsadüf etdiyimiz Heroqrif yazılarından bərabərdir. İşləmə texnikasına görə qrafika iki yerə bölünür.

1. Ənənəvi rəsmlər

2. Çap qrafikası

Qrafika sənətinin Ən qədim və ənənəvi növü rəsmdir. Rəsmdən fərqli olaraq Çap qrafikasında müxtəlif növləri vardır ki, bunlarda akaşağızqahdakılardır. Litoqrafiya, qravira, kisiloqrafiya, limiqrafiya, ofortqrafikası, dəzgah qrafikası, kitabqrafikası, tətbiqi qrafika, pələkatqrafikası, komputerqrafikası, sənaye-qrafikası. Qrafika VI-VII əsirlərdən başlayaraq Çində yaradılmışdır. Qrafika məzmun və ifadə vasitələrinə görə biri birindən fəqlənmişdir. Şərqdə qrafikanın inkişafı xüsusi ilə milyur əsərlərin işlənməsi və tuşla xətdatlıq əsərlərinin yaradılması ilə müəyyən olunmuşdur.

Dəzgah qrafikası-qrafikanın mühüm növüdür. Dəzgah qrafikası üçün rəssam mövzunu özü seçir və onu yaradıcılığının təxəyyülü sayəsində qrafik dildə canlandırır. Dəzgah qrafikası əsərlərin karandaş kömür sanqına tuş və rəngli akverel kimi materiallarla təsvir olunur. Hər bir materialın özünəməxsus və təkrar olunmaz xüsusiyyətləri vardır. Məsələn karandaşla çəkilən rəsmlər Sətlər və cizgilər dəqiq alınmır.

Kitab qrafikası-qrafikanın müxtəlif növləri arasında kitab qrafikası xüsusi yer tutur. Azərbaycan kitab qrafikasının zəngin ənənələri vardır. Hələ 15-16 cı əsrlərdə Şərq poyeziyasının incəliklərini gözəl minyatürlərlə bəzəmiş olan Təbriz rəssamlarının Sultan Məhəmmədin bir Seyidəmirin Əlirıza Təbrizin əsərlərinin geniş şöhrət qazanmışdır. Qrafiklərinizin kitab tərtibatı sahəsində naliyyətlərini xeyri çoxdur. Kitab tərtibatı nəşriyyat və poliqrafiya ilə əlaqədardır.

Kisloqrafiya-Ən qədim qrafika texnikasından sayılan Kisloqrafiya eramçazın VI əsridə Çində meydana çıxmışdır. XV-XVI əsrlərdə Avropa ölkələrində geniş inkişaf etmişdir. Kisloqrafiya və ya ağac üzərində qrabür texnikası 15 əsrdə Almaniyada, Qutabərq tərəfindən icra edilmişdir. Kisilos deməkdir. Ağacpa üzərində qrabür hazırlanması üçün rəssam əvvəl hamarlanmış möhkəm ağac parçasına nazik şitrixlərlə təsvir çəkir. Həmin şitrixlərin arasındakı sətlər qazılıb çıxardılır. Beləliklə ağac üzərində təsvirin qabarıq cizgiləri rənglənir və həmin rənglənmiş taxdadan istənilən qədər estanp nümunələri çap edilir. Estanp italiyan dilində basma deməkdir. Çap qrafikasının əsərləri daş metal ağac üzərində həkk olunmuş rəsmlərin basma üsulu ilə kağıza kətan bəzəndə ipək materialla

köçürülmüş surətidir. Qrafika Qrafiza ofort, litoqrafiya, estanəpu əsas növləridir. Litoqrafiya-lito yunanca daş deməkdir. Litoqrafiyanın ən qədim növü qobustan qaya təsvirləridir. Bu təsvirlər dördüncü minilliyə aiddir. Bu ərazidə böyük daş və yazılı daş deyilən yerlərdə alimlər çox maraqlı qədim qaya üstü rəsmlər və yazılar tapılmışdır. Oyma üsulu ilə işlənmiş bu rəsmlərin əksəriyyəti heyvan və insan təsvirləridir. Onların arasında ən çox nəzərə çarpan yallı xatırladan təsvir tapılmışdır. Ofortqrafiyası – metal üzərində qrafika növüdür. Ofort texnikasında çap forması hazırlanması üçün mis lövhə və ya sink lövhə mis lövhə üzərinə turşuya davamlı lak sürtülür. sonra lakın üzərinə iynə ilə rəsm çəkilir. Metal üzərin alınmış rəsme çevrilir. Təsvir basma üsulu ilə həyata keçirilir. Ofort texnikası XVI əsrin əvvəllərində alman rəssamı Albert Düre tərəfindən yaradılmışdır.

3. Boyakarlıq haqqında məlumat

1. Təsviri sənətin əsas növlərindən biri də boyakarlıqdır. Boyakarlıq sənətinin çox qədim və zəngin tarixi vardır. Onun ilk nümunələri hələ ibtidai icma quruluşu dövründə meydana gəlmişdir. Məsələn qayaüstü rəsmlər Boyakarlıq əsərləri hər hansı bir səht üzərində müvafiq kompozisiyanın müxtəlif boyalarla çəkilməsi ilə yaradılmışdır. Boyakarlığın ən qədim ibtidai forması divar rəsmləridir bu rəsmdə başlanğıcının ibtidai icma quruluşu dövründə mağaralarda çəkilən heyvan və ya insan təsvirlərindən götürülmüşdür. Quldarlıq dövründə Boyakarlıq sənətinin monumental (elementi) formaları inkişaf etmişdir məsələn Qədim Misir, Yunanistan və Romada memarlıqla sintez təşkil edən bir sıra divar rəsmləri meydana çıxmışdır. Orta əsirlərdə Boyakarlıq sənəti dini ideologiyanın təsiri altında idi. Buda realist cərəyanının zəyifləməsinə səbəb olmuşdur. Dünya incəsənəti tarixində Şərqi xalqlarında boyakarlıq sənətidə özünə məxsus yer tutur. Qədim və orta əsrlərdə Çin, Yaponiya, Hindistan Yaxın və orta Şərqi ölkələrində Boyakarlıq sahəsində böyük nailiyyətlər qazanmışdır. Boyakarlıq əsərlərində rənglər forma və məzmun kolorit işıq və kölgə ritm başlıca təsvir vasitələrindən biridir. Rənglər insanların əhval ruhiyyəsinə müxtəlif cür təsir göstərdiyini

alimlər elmi tədqiqatlarla sübut etmişdir. Boyakarlıq əsərləri aşağıdakı növlərə bölünür.

1.Monumental Boyakarlıq

2.Dəzgah Boyakarlıq

3.Minyatür Boyakffarlıq

4.Teatr dekorosiyası boyakarlığı

Monumental Boyakarlığı əsərləri bir qayda olaraq memarlıqla əlaqədar yaranmış və inkişaf etmişdir. Monumental Boyakarlıq deyərkən divar və tavan üzərində rəsmlər nəzərdə tutulur.Belə təsvirlər müxtəlif binalar daxildən və xaricdən bəzəyir. Monumeəntal Boyakarlığın aşağıdakı növləri çox geniş yayılmışdır.

1)Fresual 2)Mozoyka 3)Vitraj 4)Mayulika

Fresual (nəm deməkdir latın sözü olub) Fresual-yaş divar üzərində sulu boya ilə işlənmə texnikasıdır.

Mozoyka-qeyri şəffaf rəngli şüşə yaxudda mərmər parçalarından smalta daşlarından kompozisiya əsasında yaş divar üzərində kəşf olunan təsvirlərdir.s

Vitraj- şüşə deməkdir.ondan əsasən binaların qapı və pəncərələrinin dekorativ və sujetli kompozisya ilə bəzədilməsində istifadə olunur.Belə nümunələrə misal olaraq Şirvanşahlar Sarayını,İrəvandaqı Sərdar sarayını Şəki Xan sarayını və.s nümunə göstərmək olar.

Mayulika-rəngli şirəli kərpic laylarından quraşdırılan təsvirlərlə bağlıdır.Burada ən geniş yayılmış formaların arasında bədii vazların təsvirləri əsas yer tutur.

Dəzgah Boyakarlığı- bu boyakarlığ nümunələri monumental əsərlərə nisbətən daha sonralar yaranmışdır.Belə əsərlər molberd üzərində işlədilir dəzgah kətan, kardon,ağac və digər rəngkarlıq nümunələrindən qurulur.Monumental boyayaklıqdan fərqli olarq dəzgah boyakarlığının nümunələrini bir yerdən başqa yerə aparmaq və istənilən yerdən asmaq mümkündür.Boyakarlığın bu növündən rəssamlar natrümort,mənzərə portret məişət tarixi mitoloji və.s janrlarda çox qiymətli sənəd əsərləri yaratmışlar.

Minyatür boyakarlıq-kiçikliyi və bədii üsullarının xüsusi incəliyi seçilən (rəngkarlıq)boyakarlıq əsəridir.keçmişdə əsas dini və əbədi dini əlyazma kitablarını ilusturasiyalarını bəzədilməsindən geniş istifadə olunmuşdur.Belə təsvirlər çox maraqlı konpozisiya həlli ilə diqqəti cəlb edir.Minyatür boyakarlıq orta əsirlərdə Təbrizdə çox geniş inkişaf etmişdir.Həmin məktəbin görkəmli nümayəndələrindən Soltan Məhəmmədın,Mirzə Əlinin Kəmaləddin Behzadın

„Sadiq Bəy Əlsarın və başqalarının dahi şairlərdən Nizami Gəncəvi, Firdovsi Məhəmməd Fizuli, Şirazi və başqalarının əsərlərinə çəkdiyi ilustrasiyalar və minyatürlər hazırda dünyanın bir çox muzeylərində sənət incisi kimi qorunub saxlanılır.

Teatr dekorasiya boyakarlığı-müxtəlif növ teatr tamaşalarının bədii tərtibatın dekorasiyaları geyim nümunələri ilə əlaqədar yaradılan təsvirlər nəzərdə tutulur. Bu növ boyakarlıq əsərlərində hadisələrin cərəyan etdiyi mühit məişət əşyaları və geyimləri müxtəlif xalqların adət ənənələri təsvir olunur. Burada tərtib olunmuş dekorasiyalar sujetli məzmunu müəyyən hadisə ilə bağlayır və onu daha real şəkildə tamaşaçıya çatdırır.

4. Qrafikanın əsas təsvir vasitələri

Rəssamın kağız və ya kardon üzərində karandaş və qələm kömür ilə çəkdiyi rəsmlər müxtəlif xəttlərdən ibarət olur. Xətt təsviri sənətdə qrafikanın dili sayılır (rəmzi kim) və xarakterinə görə fərqlənir. Xətt şitrix və ton qrafikanın əsas təsvir vasitələri sayılır. Rəsm əsərlərində rəssamın nə demək istədiyi xətlərlə ifadə olunur. Xətti seyr edən insan onları rəmzi işarə simvol kimi qoruyur. Xətlərin aşağıdakı növləri vardı.

- 1) (əsas bütöv xətt)
- 2) (Şitrix xətləri)
- 3) (Nazik bütöv xətt)
- 4) (Mərkəz xətt)
- 5) (Dalğa xətt)
- 6) (Aralıq xətt)

Xətlər boş sahə ilə formanın təsvirinin sərhədinin müəyyənləşdirərək siluet və detalları çəkir. Xətin köməyi ilə ifadəli obrazlar yaratmaq mümkündür. Xətin xarakteri rəssamın hisslərini özünə məxsus dəsti xətti var. Əslində xətin hansı alət və materialla çəkilməsi deyil rəsmdə nəyi və necə ifadə etməsi vacibdir.

Ştrix-şitrixlər qısa xətlərdir.Şitrixlər qalın və nazik uzun və gödək düz və mayili əyri və çarpaz olur.Şitrixin köməyilə rəssamın əşyanırn forma və həcmi kölgəni və məkanı çəkir.Bunun üçün rəssam əvvəlcə zəyif şitrixlərlə rəsmi çəkdiədən sonra onun üzərində zəruri düzəlişlər edir.

Ton-Şitrixlərin üst-üstə bir neçə dəfə çəkilməsi tona çevrilir.Tonux dahada gücləndirmək üçün ilk ştrixin üzərinə növbəti şitrix layı çəkmək lazımdır.Yəni karandaşın qrifelini kağız üzərinə müəyyən təziqlə sıxmaqla qara xəttin lazım olan çalarını almaq olar.Əgər təziq artarsa tündlük çox az əolarsa açıq ton alınır.

5.Təsvir etmə qaydaları ornament komposisya və dizayın

Ornament-latın sözü olub bəzək kağız mənasında işlədilir.Əşyaların və memarlıq əsərlərinin ha belə dekorativ əşyaların bəddi tərtibatında istifadə olunan bəzəklər nəzərdə tarautulur.Bəzəklərin xarakteri istifadə edilən texnikadan naxış vurulan məmulatların xarakterindən forma və məqaasədindən təyinatından aslıdır.Əşyalara vurulan bəzəklər müxtəlif olur.Beləki parçalara rəngli saplarla vurulan naxışlar boya ilə lövhə üzərinə çəkilən oranmentlərdən fərqlənir.Ornamentlərdən əşyanın tamamlamaq əənun estetik və bədii dəyərini artırmaq məqsədi ilə istifadə olunur.Tarix boyum dünya xalqlarının mədəniyyətində müxtəlif ornometlərdən istifadə olunur.Hər bir xalqın özünəməxsus ornamentləri və onların rəmzi mənaları mövcuddur.Qədim insan dünya haqqında təsvirlərini müəyyən işarələrlə məs.günəsi dairə ilə,dağları üçbucaq ilə inkişafi və hərəkəti spiral ilə torpağı isə romb ilə ifadə edir.

Bəşəriyyətin ilkin dövründə yaranan bu ornomentləri birləşdirən əsas alət onların rəngarəngliyi estetik və emosional xüsusiyyətlərə malik olmasıdır.Ornomentlər 3 əsasheyv qurupa bölünür.

1.Nəbati ornomentlər-gül çiçək yarpaq meyvə və giləmeyvələrə bənzər elementlər istifadə olunur.və

2.Həndəsi ornomentlər.sadə həndəsi fiqurlar dairə kvadrat üçbucaq,düzbucaqlı nöqtə,ziqzaq və sprial xətlərin ritminin təkrarlanması ilə yaranır.

2.Tomrsof ornomentlər-Burada tomrof ornomentləri quş və heyvanların real və əfsanəvi təsvirlərində istifadə olunur.

Kompasisiya-bədii əsərlərin yaradılmasında çox mühüm rol oynayır.Kompasisiya bədii əsərlərin bir –biri ilə əlaqəli tərtib olunmasıdır.Kompasisiya latın sözü olub birləşdirmə tərtib etmək deməkdir.Rəsm çəkilməzdən əvvəl rəssam kağız və kətanı molberd üzərində necə yerləşdirəcəyi haqda fikirləşir.Kompasisiyanın maraqlı alınmasında formatın düzgün seçilməsində mühüm rəlalol oynayır.Kompasisiya elə qurulmalıdır ki,əsərdə əlavə debatlar və təkrara yer qalmasın.tutaq ki rəssam təbiət mənzərəsinə aid əsər çəkir.Əgər kətanın yuxarısında günəş şəkili lap aşağıda meyvə təsviri verilibsə əsərin kompasisiyası verilməmişdir.Kompozisiya digər təsvir vasitələri ilə üzvü surətdə bağlıdır.Kompozisiyanın işıq kölgə münasibəti xətt,şitrixlər,tonanlıq,perspektiv kimi ifadə vasitələri vardır.

Dizayın-elə bir yaradıcılıq fəaliyyətidir ki burada adi əşyaların formal keyfiyyətləri dəyişdirilməklə onları daha mükəmməl və rahat forma və yeni keyfiyyətlər verilir.Dizayın ingilis sözü olub quruluş,lahiyyə,tərtib deməkdir.

6.Kitab qrafikası –minyatür sənəti və nəqqaşlıq sənəti

Minyatür –latın sözü olub kiçik ölçülü əsərlərə deyilir.Qədim əlyazma kitablarının bəzədilməsində istifadə olunan əlvan rənglərdir.Keçmişdə saray əlyazmalarının kiçik ölçülü rəngkarlıq əsərləri bəzədilər.belə əsərlərin əsas mövzusu qəhrəmanlıq,döyüş səhnələri lirik mənzərələr idi.Minyatür sənəti müsəlman şərq xalqlarının çox əsirlik incəsənət tarixini səyfələrindən biridir.Təsviri incəsənətin xüsusi bir növü olan minyatür əsasən təbiət etibarı ilə kitab iluziyası kimi yazılır.Minyatür kiçikliyi və bədii üsullarını xüsusi incəliyi ilə fəqlənən təsviri sənət əsəridir.Tarixən əlyazmaların bədii tərtibatıda minyatürlərdən geniş istifadə olunmuşdur.İlk dövürlərdə əlyazmalardakı mətənlərdə yalnız başlanğıc hərflər bəzədildi.Sonralar ornoment və haşiyələr meydana gəldi.Belə haşiyələr səyfedəki mətini bəzəyirdi.Azərbaycan minyatürünün nə vaxt meydana gəldiyi ilk ilusturasiyaların nə vaxt yarandığı məlum deyil.Ancaq inanmaq olmurki Nizami Gəncəvi,X.Şirvani kimi dahilər Memar Əcəmi kimi sənətkarlar öz şah əsərlərini yaratdığı mədəni dövürlərdə minyatür rəssamlıq əsəri olmamışdır. Məlumdur ki,ilk kitab minyatürü

nümunələri Azərbaycan şəhərləri Marağa və Təbrizdə yaranmışdır. Həttdən artıq baha və dəbli əzablı əziyyət nəticəsində başa gələn əl kitabları şərqdə çox yüksək qiymətləndirilmişdir. Yalnız taxt tac sahibləri kitabxana saxlamağa malik idi. Çünki minyatür kitabların hazırlanmasına uzun illər sərf olunurdu. Və bu sənətkarlar bahalı materiallar cürəbəcür rənglər dəri duru və təbəqə şəkilində olan qızıl və gümüş və.s təmin edilməlidir. Minyatürün 3 əsas növü var

1. Kitab minyatürləri əlyazma kitablarına əllə çəkilmiş rəngli ilustrasiyalardır.

2. Portret minyatürləri akvarellə çəkilmiş çoxdaböyük olmayan rənkərlilik nümunələridir.

3. Cilalı minyatürlər-üzəri parıltılı lakla örtürülmüş kiçik təsvirdir. Belə təsvirlər zərgərlik məmulatlarının gül qablarını və qablarını və qab qacağı bəzəyir. Cilalı minyatürlərin vətəni Çin hesab olunur və sonralar bu minyatürlər 15 əsrdən başlayaraq Avropada məşhurlaşır. Azərbaycan Minyatürü klassik şərq poyeziyası altında 13-17 əsrlərdə inkişaf etmişdir. Minyatür sənətinin dili şərti və dekorativdir.

Nəqqaşlıq-hansısa şəkilin və ya yazının kəsici alətlə müxtəlif materialın üzərinə həkk olmasıdır. Nəqqaşlıq dekorativ tətbiqi sənət növü kimi qeyd edilir və muasir dövüdə məişət əşyalarının bəzək işlərində tətbiq edilir. Texniki xüsusiyyətlərinin çətinliyi ucbatından uzun illər bu işlə yalnız sənətkarlar məşğul olmuş və bu sənət əsərləri olub yüksək qiymətləndirilmişdir. Nəqqaşlıqla məşğul olan şəxslərə nəqqaşlar deyilir. Nəqqaşlar ya mexaniki üsulla yada əli ilə işləyirlər. Bu zaman onlar metal daş taxta və şüşə üzərinə müəyyən təsvirləri köçürür. Dekorativ bəzək işlərini görürlər. Adətən nəqqaşlar həm rəssam, həm də xətdat olurlar. Hələ qədim dövürlərdən insanlar müxtəlif materiallar üzərinə sözlər təsvirlər etməyi öyrənmişlər. Keçmişdə metalı əsasən kəsmə və döymə üsulu ilə bəzəyirdilər. Bu zaman şəkil və ya yazı materialı üzərinə ya çıxıntılı yada materialın dərinliyinə hopmuş formada həkk olunur.

Nəqqaşlığın janrları-Metal və ya sim üzərində iynə iylə cırılmış sonra basma üsulu ilə işlənmiş qravirə offort deyilir. Müasir dövüdə nəqqaşlıqda əsasən kitab qrafikası dəzgah qrafikası elmi və.s də istifadə olunur. Hazırda nəqqaşlığın sənaye üsulundan daha çox istifadə olunur. Qəribə səslənsədə açıqcalar dövətnamələr sənaye məhsulları paltar etiketləri və.s hazırlanmasında nəqqaşlıq tətbiq edilir. Müasir dövüdə saat silah bilerzik alışqan və .s üzərində müxtəlif yazılar hərflər və təsvirlər nəqş edilir. Hazırda nəqqaşlığın gen-bol tətbiq edildiyi sahələrdən biri də zərgərlikdir.

Nəqqaşlıq alətləri-nəqqaşlar materialı kəsmək üçün müxtəlif alətlərdən istifadə edirlər. Bunlardan biri puanson firmasına görə mismara bənzəyən alətlərdir. Onun köməyi ilə müxtəlif dərinlikdə və müxtəlif endə xətlər çəkmək mümkündür. Litixlər litixer nəqqaş qələbədir. Və materialın üzərində müxtəlif naxışlar çəkilir. Firizer- franma kəsici alətdir. Bu alətlər zərgərlikdə istifadə

olunur. Müasir dövrün nəqqaşları çox vaxt laxrdən istifadə edirlər. Bununla materialın üzərində hərf və şəkillər daha aydın təsvir etmək olur. Bundan başqa nəqqaşlar metal və şüşə üzərində təsvir saxlamaq üçün naqqaşlar müxtəlif turşulardan istifadə edirlər.

Nəqqaşlığın tarixi-

Mənbələrdən bu sənətin çində yarandığı bildirilir. Sonralar nəqqaşlıq sənəti Yunanıstana və Orta Asiyada geniş yayılaraq yeni-yeni keyfiyyətlər qazanır. Nəqqaşlıq sənəti daha çox riyazi dəqiqlik həvəs və Səbr tələb etdiyinə görə kütləvi xarakter alınır. XI əsrdə Avropa ölkələrində qrafika sənəti təşəkkül tapıb və o dövürdə metal işləmə ağac üzərində oyma silahların bəzədilməsində dəbə düşüb və tezliklə bu sənət yaxın şərqdə o cümlədən İran, Türkiyə Misir İspaniya geniş yayılıb. Azərbaycanlılar nəqqaşlığın inkişafında böyük rol oynamışlar. Öncə çinlilərlə uyğurların əlində olan nəqqaşlıq peşəsi Elxanilər zamanında Azərbaycanlılara keçmişdir hətta Şah İsmayıl Xəatinin dövründə Səfəvi sarayının inşasına məşhur Təbriz sənət əsəri təhsis olunmuşdur. Ərdəbildəki Şeyx Səfi məqbərəsindəki nəqqaşlar hələdə dillər əzbəridir.

Rəglərin insan psixologiyasına təsiri*

Rənglər hər zaman insan psixologiyasına təsir edir. Hətta insanın sevdiyi rəngə görə onun xasiyyəti və yaşam tərzi haqqında fikir söyləmək olar. Rənglər nəinki insanın ömrünü dahada parlaq edir. Hətta insanın əhval-ruhiyəsini müəyyənləşdirir. Rənglər həm də ünsiyyət prosesinə də təsir edir. Rəng özündə ünsiyyət üçün lazım olan informasiyanı daşıyır. Bilirik ki rənglər isti və soyuq olmaqla iki qrupa bölünür. İsti rənglər daha çox nəzəri cəlb edir yaxınlıq yaradır. Bu rəng tonları fiziki gücü enerjini dinamikani artırır. Soyuq rənglər isə əksinə təsir göstərir. İnsanların rəng seçimi onların psixoloji vəziyyətləri haqqında vacib məlumatlar verir.

Qırmızı- rəngi sevenlər mehriban olurlar. Onlar əsasən enerjili açıq və doğru hərəkət etməyə hazır, mənlilik xüsusiyyətinə sahibdirlər.

Sarı-rəng interektuallığın göstəricisidir. Bu rəng sevenlərdə ağıl və məntiqi güclü olur.

Narıncı- rəngi sevenlər cəsur və məcəraçı olur.

Qara -rəng insanda adət və ənənələrə bağlılığı və sayğılı bir xüsusiyyətin olduğunu göstərir. Qara rəng həm də güc və hakimiyyəti əldə tuta bilməyin rəmzidir.

Mavi-rəng sevənlər yüksək insanlıq xüsusiyyətinə malik olmalıdır.

Yaşıl- rəng yardım sevərliyə göstəricisidir. Bu rəngi sevən insanlarda bölüşə bilmək xüsusiyyəti güclü olur.

Ağ- rəng təmizliyin saflığın və məsumiyyəti simvoludur. Bu rəngi sevən insanlarda təsir edici xarakter güclü olur. Hər rəngin müəyyən təsir gücü vardır. İnsanlar qırmızı fonlu məkanlarda insanlar zaman anlayışın itirməyə başlayır və yuxusuzluq yaranır. Sarı rəng isti yüngül və şən rəngdir. O, xoş hislər yaradır və hərəkətin sevincinin simvoludur. Sarı rəng uzun müddət yadda qalır. Bu rəng həm də kiçikliyin və diqqət cəlb ediciliyin simvoludur. Qara rəng soyuq və qəmli rəngdir. İnsanda gücü təmsil edir. Yaşıl rəng sakitləşdirici şüuru sakitliyi və sevgini bildirir. Ağ rəng təmizliyi ağılı və incəliyi təmsil edir. Rənglər zaman keçdikcə insanların 7 məişətinə təsir edir. Rənglərin dini və fəlsəfi mənalarda vardır ki bunları adət və ənənələrdə görmək olar.

Dekarativi tətbiqi sənət- batika və bədii şüşə

Müasir rəssamlığın yaratdığı olduqca maraqlı və ən zərif dekarativ tətbiqi sənət növü sayılan batika parça üzərində təsvirdir. Bilavasitə ipək emalı texnologiyası ilə bağlı olan batika Azərbaycan dekorativ tətbiqi sənətinin ən gənc və müasir növü sayılır. Batika kələğayı mənasını verir. İpək panbiq və kətan parça üzərində işlənir. Batikanın vətəninin Malaziya və Indoneziya olduğunu söylənilsə də araşdırmalar bu ölkədə batika sənətinin Azərbaycanla eyni dövüdə yarandığını təsdiqləyir. Botanika qədim sənət növüdür və kələğayı kimi ipək saplardan toxunmuş qədim baş örtüyüdür. İşlənmə texnikasına görə botanikanın bir neçə növü var:

1. Soyuq batika
2. İsti batika
3. Düyünlü batika
4. Azad bədənə naxış vurma

Rəssam batikanın müxtəlif üsullarla yaradır. Qaynar batika bu üsullardan biridir. Buna həm də isti batikada deyilir. Bu üsul işləmə texnikasına görə çox maraqlı və zövqlüdür. Bu növdə hazırlanan batika nümunələrinin əsasını Parafin forma təşkil edir. Soyuq batika daha sadədir. Bu üsulla işləyərkən təsvir parça

üzərinə şüşə borucuqlarla ,xüsusi maye ilə çəkilir.Parçaya hopan maye sanki arakəsmələr yaradır və rəngi keçirmir.Buna görə təsvirin kənar xətləri qapalı olmalıdır ki,rəng ona süzülərkən bir-biri ilə qarışmasın.Soyuq batika üzərində içlənən, üslubdan işlənən əsərləri nəm yerdən uzaq saxlamaq lazımdır.Rəssamı təsviri rəngləyərkən parça üçün nəzərdə tutulan xüsusi boyalardan istifadə edir və bu boyalar akvarel texnikasında olduğu kimi bir-birinə qarışır və qeyri adi ləkələr əmələ gətirir.Sirli əhval ruhiyə yaradan batikanın rəng zənginliyini dekorativ rəngli ləkə kənar xətlərinin ritimində və xüsusiyyətində müşahidə etmək mümkündür.Kəlağayı istehsalı Azərbaycanda taqədimdən məlumdur.Hələ orta əsirlərindən Gəncə,Şamaxı,Şəki baskal kəlağayları xarici ölkələrində ixrac olunurdu.

Bədii Şüşə-Şüşələr kimyəvi xassələrinə görə üzvi və qeyri-üzvi olmaqla 2 yerə bölünür.Şüşənin tərkibində başlıca olaraq SiO_2 vardır.Qeyri-üzvi şüşə istehsal etməli üçün xammal kimi əsas qum,təbaşir,sadə dolanitdən ibarət şixtə götürülür.Şixtəni şüşə bişirəni sobaya verərək qızdırırlar. Sobanın temperaturu 1500° çatdıqda şixtə yumuşalaraq əyilir. Maye şüşə sobadan buraxılaraq tökmə,yayma, üfürmə,sıxma və uzatma üsulları ilə hazır məlumata çevrilir.Sənaye və xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində tətbiq edilən şüşələrə sənaye şüşəsi deyilir.Sənaye şüşəsi adi və texniki növlərə bölünür.Adi şüşələrə lampa,balon,butulqa pəncərə və güzgü şüşələrin göstərmək olar.Texniki şüşələrə isə miksokop,teleskop,linzalar,rentken və.s misal göstərmək olar.

Rəsm - təsviri yaradıcılığın əsasıdır.

Rəsm təsviri sənətin əsasını təşkil edir.Karandaş,kömür,qələm və ya tuş vasitəsi ilə çəkilən təsvirlər rəsm adlanır.Qrafik əsərlərdir.Rəssam tablону,heykərtarış heykəli,memarı isə tikili layihəsini hazırlayarkən rəsmdən başlayır.Rəsmın müxtəlif növləri vardır.

1.Qısa müddətli rəsmlər.

2.Uzun müddətli rəsmlər.

Qısa müddətli rəsmlərə isə aşağıdakılar aiddir.

1.Qaralama -Qısa müddətdə çəkilmiş rəsmlərin əsas məqsəd naturanın xarakterik xüsusiyyətlərini tez bir zamanda ifadə etmək məşhur rəssamların qaralamalarında ifadə üsulu yüksək olduğu üçün onlar bədii sənət əsərləri kimi indi də qorunub saxlanılır.Qaralama əsərlərinə rus dilində nabruska ingilis dilində isə kraft deyilir.

2.Eskiz-Eskiz yunan dilində cəld tez deməkdir.Eskiz rəsmın və ya şəkilin ilk qaralaması və ilk nümunəsidir.Ani çəkilən surətlə yerinə yetirilən ilkin rəsmə eskiz deyilir.Eskizlərdə yaradıcılıcaq rəsmlərin kompazizisaya quruluş məkan plan və əsas rəng nisbətini göstərir.Eskizlərin çəkilməsində məqsəd odur ki

rəssam gördüyü naturanı yadda saxlaya bilməsi üçün müəyyən çəkiliş aparır. Burada əşyanın ən vacib əlamətləri əks olunur. Rəsm əsərlərinin yaxşı alınmasında eskizlər mühüm rol oynayır.

2. Uzun müddətli rəsmlər 3 yerə bölünür.

1. Tədris rəsmləri - bu rəsmlər təsvir qaydalarının öyrənilməsi üçün tətbiq olunur. Tədris rəsmləri adətən oxşar olur.

2. Yaradıcı rəsmlər. Bu rəsmdə qazanılmış bilik və bacarıqlar əsasında rəssam tərəfindən çəkilmiş rəsmdir. Bu rəsmlərin çəkilişində əsas məqsəd bədii obrazın yaradılmasıdır. Yaradıcı rəsmlərdə hər hansı bir fikir ideal ifadə olunur.

3. Texniki rəsm. Elmi tədqiqat xarakterli rəsmlərdir. Mexanizimlər əşya və cihazların detal və hissələri haqqında əyani təsəvvür yaratmaq məqsədi daşıyır. Rəsmdə ilkin mərhələ müşahidədən başlayır. Görmək və təsvir etmək bacarıqları bir-biri ilə sıx əlaqədardır. Rəssamın ən vacib xüsusiyyətləri görmək bacarığıdır. Rəsm çəkmək bacarığına yiyələnməsi üçün görməyi öyrənmək lazımdır. Görməyi öyrənmək rəsmi düşünərək çəkmək deməkdir. Rəsm adətən 1 rənglə yaxud müxtəlif rənglərdən çox və ya az dərəcədə istifadə etmək yolu ilə çəkilir.

Təsvirdə rənglər və onların növləri

Rənglər çox qüvvətli təsir gücünə malikdir. Rəng təsviri incəsənətdə insan gerçəkiliyin boyaların bütün zənginliyi ilə qavrama qabiliyyətinin bədii ifadəsidir. Rəsm əsərlərini başlıca təsvir vasitəsi rənglərdir. İnsan hissələrinin emosiya və ovqatının təsvirini vermək üçün rənglərdən istifadə olunur. Rəng haqqında bütün biliklərin cəmləşdirən sistemləşdirən və öyrənən elm rəng şünaslığı adlanır. Rəssamların rəng dünyası-təbiətdə və həyatdakı hadisələr, hiss və gözəllik haqqında təsəvürlərdir. Qədim xalqlar rəngin təsirinə böyük əhəmiyyət vermiş və rənglərin sinvolik mənə daşdığına inanmışdır. Naturanın təsvirindən aslı olaraq rənglər 2 qrupa bölünür.

1. Təbii rənglər.

2. Qarışıq rənglər

Təbii rənglər göy,qırmızı,və sarı rənglər aiddir.Qalan bütün rənglər butəbiirənglərin qarışıqından alınır.Təbii və qarışıq rənglər özləridə 2 qrupa bölünür:

1.İsti rənglər-bunlara sarı,qırmızı vənarıncı rənglər aiddir.

2.Soyuq rənglər-unlara göy,yaşıl,vəbənövşəyi rənglər aiddir.

Birləşdiyi fondan aslı olaraq rəngin görüntüsüdə dəyişir.Sanki isti rənglər yaxın soyuq rənglər isə uzaq görünür.İsti rənglər insandasevinc ruh yüksəkliyi rahatlıqyaradır.Soyuq rənglər isə insan ev qatına sakitlik gətirir.günəş şüasını billur prizmadan keçirdikdə spektr adlanır.rəngə-rəg zolağa çevrilir.Spektr göy qurşağındakı və urada rənglər müəyyən ardıcılıqla düzülür.Qırmızı,narıncı,sarı,yaşıl,mavi,göy,bənövşəyi,qəhvəyi

Təbiətdəki əsas və qarışıq rənglərxuramatik və axuramatik rənglər olmaqla2 yerə bölünür.

1.xromatikrənglər ağ,boz,və qara rənglər aiddir vəbu rənglər göyqurşağı dairəsində iştirak etmir.

Xromatik rənglər-bu rənglər isərəng dairəsində iştirak edən bütün əlvan rənglər aiddir. Rəngkarlığın əsasını rəng münasibətləri təşkil edir.rəsm əsərlərində rəng düzü rəng çalarlarının qarşılıqlı əlaqəsi kalarit adlanır.Təbiətdə də dəyişməz özünəməxsus rənglər mövcuddur.Məsələn:ot yaşıl,səma mavi,yerkökü narıncı rəngdə olur.Belə rəng çalarları lokal rəngləradlanır.Bəzən rəssamlar rənglərin gücünü parlqlığını artırmaq üçünəks rənglərdən istifadə edilir.Məsələn qırmızı rəng yaşılın,sarı rəng göy rəngin yanında daha parlaq daha şəfaf görünürki bunlarda kontras rənglər deyilir.(kontras fransız sözü olub əkslik ziddiyyət deməkdir.)Koutrast yaratmaq üçün rəssamlar təbii rənglərdən istifadə edirlər.

Rəssam yaradıcılığında reallıq və fantaziya

İnsan hələ qədim dövrlərdə ətraf aləmi təsvir etməyə başlamışlar. İlk dəfə çəkildiyi rəsmləri rəngləmək istəyən qədim insan fırçanı heyvan tüklərindən hazırlanmış bitki şirəsi suyu, piyi və.s istifadə edərkən rəng əldə etməyə çalışmışlar. Sonra anlar qaya üstü çəkilən rəsmləri rəngləməyə başlamışlar. Qayamağara divarındakı çəkilən bu təsvirlər qaya üstü rəsmlər və ya petrobilflər adlanır. Petrobilfe yunan sözü olub daş və oyma mənasını verir. Neolitik dövərində qədim insanlar tərəfindən daş üzərində cızılmış təsvirlərdir. İnsan yaradıcı təxəyyülün köməyi ilə gələcəyi qurur, yeni kəşflər edir, əyatı gətraf aləmi görür düşünərək özünü dərk edir. reallıq və fantaziya bədii yaradıcılığın ilk qanadıdır. Həyatı görməyi bacaran insan təsəvvür etməyində bacarır. O, mövcud olmayan ölkələri fərqli dünyaları bilinməyən keçmişləri və ən uzağ gələcəyi təsvir etməyə qadirdir. O, bizə təbiətdəki forma və

konstruksiyalara bənzər nümunələrə incəsənətin bütün sahələrində rast gəlinir. Hələ qədim zamanlarda uçmaq arzusu insanı heç vaxt tərk etmədi. İntibah dövrünün çox görkəmli nümayəndəsi olan Leonardo Dəvinçi insanı havaya qaldıra biləcək maşın Konstruksiyası üzərində 25 ilə yaxın işləmişdir. O, özünün uçan aparat rəsmini çəkmək quşların həşəratların və yarasaların uşunuşunu təqlit etməyə çalışmışdır. Leonard Dəvinçi İtalyalı rəngkar, heykərtaraş, memar, ixtiraçı, alim, mühəndis, çox şaxəli dahi və İntibah dövrünün əsasını qoyan şəxsdir. L.D çoxlu qrafik rəsmlərlə yanaşı rəngkarlıq əsərləri ilə də dünyanı heyrləndirmişdir. Onların içərisində ən məşhur Monalisa adlarını partreti İtibat dövrü Avropanın mədəniyyət tarixində orta əsirlər və yeni dövr mədəniyyətləri arasında bir mərhələdir.

Dekarativ tətbiqi sənət – “Qabolen və onun hazırlanması olunur. Qabolen sənəti xalq tətbiqi sənətini tərkib hissəsi kimi unudulmaq təhlükəsi altında olsada yaşayır və inkişaf edir.

Azərbaycan xalçaları və onların növləri

Xalçaçılıq dekarativ tətbiqi sənətin geniş yayılmış sahələrindən biridir. Qədim zamanlarda xalçaların inkişafı ilə bağlı bir çox qədim dünya tarixçiləri məlumat vermişlər. Sasanilər dövründə (III-VII əsrləri) Azərbaycanda xalça sənəti dahada inkişaf etmiş ipəkdən qızılı və gümüşü saplardan çox nəfis xalçalar toxunmuşdur və bu saplarla toxunan xalçalar XVI-XVII əsrlərdə dahada inkişaf edərək ənənəvi xarakter almışdır. Azərbaycanın xalça məhlulları və onların bədii xüsusiyyətləri haqqında orta əsrlərə aid yazılı mənbələrdə maraqlı məlumatlara rast gəlinir. X əsrə aid “Hüddud əl ələmi” və “Dünyanın sərhədləri” əsərində naməlum müxtəlif muğanda toxunan palaz və çuvallardan Naxçıvanın zili toxunuşlu xalılarından məlumat verir.

Palaz, kilim, cecim, şəddə, sumiax, zili, ladı.

Xalçaların inkişafı 4 əsas vətəncil dövrə bölünür.

1-ci dövr xalça sənətini ilkin ibtidai dövürüdür. Bu dövürün məlumatları çox sadə naxışsız idi. Qarabağda toxunan palazlar və cecim bu dövürə aiddir.

2-ci dövr. Xalça sənətinin texniki və bədii vəhtdən ilk dövürüdür. İnkişafın ilk dövürüdür. Bu dövürdə sadə dolama texnikası ilə çətin sarmanın meydana gəlməsi xalçaların üzərində naxışlar toxumağa imkan yaratmışdır və bu dövürdə kilimin toxuma üsulları yarandı.

3-cü dövürdə-xalça bəzəyinin mürəkkəbləşməsi və müxtəlif ölçülü naxış elementlərinin inkişafı üçün imkanlar yaranmışdır və bu dövürdə səddə, zili, sumax və ladı kimi xovsuz xalçalar istehsal olmağa başlamışdır. Qədim zamanlardan bu günümüzədək istehsal edilən xovsan xalçalar bütün dövürlərdə əhalinin məişətini ayrılmaz bir hissəsi olmuşdur. Qədim xalça ustaları xurcun, heybə, çuval, yük üzü, və.s məişət əşyalarının yüngül və yumuşa qolmasını nəzərə alaraq xovsuz istehsal edirdilər və bu adət indidə davam etməkdədir.

Xalça toxuma sənətinin 4-cü dövürü isə xovlu xalçaların inkişafı ilə xarakterizə olunur. Həm texniki, həm də sənət nöqtəyi nəzərindən bu dövr xalçaçılıq sənətinin ən yüksək inkişaf dövürü sayılır. Xalçaçılıq sənətinin ən yüksək inkişaf dövürü sayılır. xalçaçılıq sənəti böyük mədəniyyətə və qədim tarixi ənənələrə malikdir. Xalqlara sənətdir. Xalça bir sıra müsbət xüsusiyyətlərə malikdir. O, bədii təsviri sənətlə böyük ustalıq tələb edən yaradıcılığının məcmusudur. Təsədüfü deyilki, xalçaları keçmişin gələcəyə olan məktubları adlandırırlar. Xalça gözəl əl işi olmaqla yanaşı həm də məişətdə işlədilən qiymətli əşyadır. Azərbaycanda xalça sənətinin yaranması çox qədim tarixə malikdir. Həmin dövürlərdə Azərbaycan xalçaları bir sıra xalçalıq məktəblərində toxunurdu və həmin xalçalarda bütün dünyada məşhurdur.

1. Quba-Şirvan xalçaçılıq məktəbi
2. Gəncə -Qazax xalçaçılıq məktəbi
3. Bakı xalçaçılıq məktəbi
4. Qarabağ- xalçaçılıq məktəbi
5. Təbriz- xalçaçılıq məktəbi

Təsüf olsunki, son dövürlərdə Azərbaycan xalçaları dünyamuzeylərində bəzən Qafqaz, İran və bəzəndə ermənistan xalçaları adı ilə nümayiş etdirilir. Azərbaycanda xalça sənətinin elmi sahəsi öyrənilməsi və profesional rəssamların yaradıcılığında müasir inkişafı Azərbaycan xalq rəsami Lələtif Kərimov. adı ilə bağlıdır. Şərqi o cümlədən Azərbaycan xalçası və dekorativ tətbiqi sənətinin mahir bilicisi görkəmli ornamentalist rəssam və tədqiqatçı alim

kimi tanınan Lətif Kərimov uzun illər Azərbaycan xalqlarını yeni ornomentlərlə zənginləşdirmiş və ənənəvi bəzək elementləri əsasında yeni dekortiv motivlər yaranmışdır.L.Kərimovun eskizləri əsasında toxunmuş Şuşa,Göygöl islimi,Şəviləri xalçaçılıq sənətinin qiymətli nümunələrindəndir.Bundan sonra Azərbaycanın Təbriz xalçaçılıq məktəbinin nümunəsi olan Şeyx Səfi bütün dünyada məşhurdur.Bu xalça XV əsrdə Şah Təhmasibin sifarişi ilə Ərdəbildə toxunmuşdur

Dekorativ –tətbiqi sənət və onun növləri

Metallın bədii emalı-Bəşəriyyət tarixində ən qədim kəşflərdən biri məişətdə və hərbidə istifadəsi zəruri sayılan metaldır.Qədim dövürlərdə geniş yayılan əsas metallar qızıl,gümüş və mis sayılırdı.Bu metallardan zərgərlik məmulatlarında dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində və memarlıq elementlərində istifadə olunurdu.Metalların belə emalı bədii emal üsulu adlanırdı.metal üzərində bədii emal üsulları aşağıdakılardır.

- 1.Zərb etmə üsulu-Məmulatın səthində naxış və relyef vurulur.
- 2.Həkk etmə-Məmulatın səthində rəsm,naxış,yazı və müxtəlif təsvirlər iti uclu alətlərlə cızılaraq həkk olunur.
- 3.Döymə-Mexaniki emal üsuludur.Qızma metal döyəcləmə vasitəsi ilə istənilən formaya salınır.
- 4.Tökmə-əridilmiş metal qəliblə tökülür və formaya salınır.

Metalın ən qədim emal növlərindən biri metal üzərində döymə sənətidir. Bu sənətkarlığın texniki emal üsulları ilə müqayisədə daha asan tətbiq olunur. Bu zaman sənətkarlar çəkilir və iti tiyə ilə işləyirlər. Metalla iş ustadan möhkəməl və dəmir də təmin edir. Közərmiş dəmir parçası bir göz qırpmında sobadan bir başa zindan üzərinə qoyularaq döyüclənir. Zərbələr bir-birini əvəz edir və dəmir parçası tədricən məmulatın formasını almağa başlayır. Dəmir hələ istiykən işə başlamaq lazımdır. Dəmiri isti-isti döyərlər atalar sözü bu işin nəqədər çətin olduğunu göstərir. Bu üsul ilk dəfə olaraq Qədim Misir, Yunanistan və Romada geniş yayılmışdır. Bədi metalın ən qədim ilkin nümunələrinə Mesopotamiyada rast gəlinir. Qədim Misirdə metallardan möhtəşəm partretlər zərgərlik məmulatları, qablar hazırlanırdı. Qədim Romada ən gözəl sənət əsərlərindən biri bədi metalların hazırlanmış insan təsvirləri idi. Qədim egey dənizinin Rados adasında Liman şəhərində heykəltaraşlığın ən parlaq nümunələrindən biri Rados nəhəngi ucalırdı. Bu nəhəng heykəl tanrı SUUN şərəfinə yaradılmışdı. Ada da 65 il mövcud olan bu heykəl zəlzələ nəticəsində dağılmışdır. 36 m hündürlükdə misdən tökülmüş bu möhtəşəm heykəl dünyanın 7 möcüzəsindən biri sayılırdı. (Metal sözü latıncadan metalon sözündən götürülüb mədən deməkdir.) Sonralar isə məndən çıxarılan digər maddələrdə metala dlandırırdılar. Azərbaycan sənətkarları da bədi metaldan müxtəlif əşyalar məharətlə hazırlayıaraq dəyərli nümunələr yaratmışlar. Qədim sənətkarların yaratdığı əşyaların üzəri düz və qırıq xətlər çoxsaylı nöqtələr üçbucaq və romlardan ibarət ornamentlərlə və sujetli təsvirlərlə yaranan mürəkkəb kompozisiyalarla bəzədilirdi. Ornamentlər əsasən həndəsi və nəbatəti sujetli quş və heyvan fiqurlarının stilizə olunmuş formalarından ibarətdir. metal məmulatları üzərində həkk olunmuş bu ornamentlər əsasən Azərbaycanda incəsənətin milli ənənələrini əks etdirir.

Misgərlik-Dünyanın bir çox ölkələrində yayılmış qədim dekorativ –tətbiqi sənət növüdür. Misgərlik müəyyən ictimai-iqtisadi əlaqələr xalqın təsərrüfat həyatı və onun maddi vəziyyət və məişət xüsusiyyətləri ilə əlaqədar yaradılmışdır. Misdən bədi metal kimi misdövrədən istifadə edilirdi. Misdən tökülmüş əşyalar döymə qravura estəp və basmanaxış üsulu ilə bəzədilir. Orta əsrlərdə Azərbaycanın, Bakı, Gəncə, Şamaxı və Quba və başqa şəhərlərində Misgər mərkəzləri misgər bazarları olmuşdur. Azərbaycanın orta əsr misgərlərini mühüm sənət mərkəzlərindən biridə Lahıc qəsəbəsi olmuşdur.

Zərgərlik sənəti-Dekorativ sənətin ən qədim növlərindən biridə zərgərlikdir. Keçmişdə belə hesab edirlər ki zərgərlik məmulatları sehrili özünə məxsus rəmzi mənaya malikdir. Bu məlumatla eyni zamanda sahibinin cəmiyyətdəki mövqeyində bildirir. Qədim Şumer sənətkarları qədim dünyanın ən

mahir zərgərləri idi. Onlar yaratdığı məmulatlara 3 rəngin uyğunluğunu tətbiq edirdilər.

Göy rəng: Lacivərt daşından, qırmızı rəngi əqiddən, sarı rəngi isə qızıldan alırdılar. Qədim Misir zərgərlərindən ən çox qiymətli təbii daşlardan – Malaped, əqiq və firuzədən istifadə edirdilər. Misir sənətkarları bəzək işlərində üzərində rəmziməna daşıyan naçışların rəng ahənginə daha çox diqqət yetirirdilər. Qədim Misirdə rənglər və onların sinvolik mənası belə idi. Qara torpaq rəngi həyat sinvolu, yaşıl əbədigəncliksinvolu qırmızı əhra rəngi sonsuzluq sinvolu. Azərbaycanda zərgərlik sənəti qədim və zəngin ənənələrinə malikdir. Bizim dövrümüzdə gəlib çatmış çox saylı bəzək əşyaları qədim Azərbaycan zərgərliyinin yüksək sənətkarlıq səviyyəsinin göstəricisidir. Zərgərlik əşyaları geyimi tamamlayır. milli çalarları artırır. Geyimə bədi dolğunluq və bədi estetik gözəllik yüksək bədi dəyərlərə malik olan zərgərlik məmulatları müxtəlif texniki bədi emal üsullarından istifadə etməklə hazırlanır.

1. Qarasavad üsul- Döyülmüş hamar gümüş səth üzərində cızma üsulu ilə rəsm çəkilir. Sonra onun üzərinə qara məhlul tökülür.

2. Zərb etmə- Zərgərlikdə qızdırılmış metalı xüsusi çəkiclə döyərək lazımı formaya salınması üçün xüsusi üsuldur.

3. Minaçılıq- Ən çox açıq çəhrayı qara, yaşıl, firuzəyi, və qırmızı rənglərlə işlədilir. oyulmuş naxış forması mina qatı ilə doldurulur.

4. Xatəmkarlıq- Dekorativ – tətbiqi sənətin ən qədim növüdür. Zərgərlikdə qiymətli daşmetal forma və ya səth üzərində açılmış oyuğa qoyularaq bərkidilir. Metal isə səthə qaynaq edilərək bərkidilir.

5. Basma- Metal təbəqə üzərində relyefli naxış həkk edilməsidir. Metal təbəqə qabarıq naxışlı qəlib üzərində qoyulur və döymə üsulu ilə qəlibin naxışlarına şəbəkə deyilir.

Qədim ziynət əşyaları zərgərlik sənətinin inciləri sayılmaqla bərabər ustad sənətkarların yüksək məharətindən xəbər verir.

Dekarativ –tətbiqi sənət nümunələri keramika və dulusçuluq

Dekarativ –tətbiqi sənətin çox geniş yayılmış növlərindən biridə dulusçuluq və keramika sənətidir. Dulusçuluq-gilin xüsusi formaya salınması və xüsusi bişirilmə ilə bağlı peşədir. Dulusçuluq Azərbaycanda sənətkarlıq istehsalının ən qədim sahələrindən olub bu günə qədər öz əhəmiyyətini saxlamışdır. Mütəxəssislər sənətin bu sahəsini meydana çıxmasına neolit dövrünə aid edirlər. İlk orta əsirlərin sonlarından başlayaraq Azərbaycanda dulusçuluq istehsalı daha yüksək səviyyəyə çatmışdır. Monqol işğallarına qədər davam etmiş u yüksəliş dövründə dulusçuluqdan güclü kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliyi baş vermişdir. Ayaqla hərəkətə gətirilən çarxın meydana gəlməsi, müxtəlif dulusçuluq mərkəzlərində gilli qabların istehsalına başlanması yüksək keyfiyyətli saxsı məmulatlarının istehsalı üçün daha əlverişli şərait yaradırdı. Bu dövrdə saxsı qabların yayılması Azərbaycanın demək olar ki, bütün şəhər və vilayətlərini əhatə edirdi. Bir çox yaşayış məntəqələrin qədlərində aparılan arxoloji qazıntılar nəticəsində Azərbaycanda Şirli və Şirsiz qablar istehsalının yüksək səviyyədə olduğunu sübut edən çoxlu materiallar olmuşdur və aşkar

edilmişdir. saxsı və çini qablar müxtəlif rəngli təbii gil materiallarından hazırlanan əşyalar xalq sənətinin ən qədim növlərindəndir. Saxsı qabların hazırlanmasında əsas xam mal kimi xüsusi gillərdən istifadə olunur. Sonra bu gillər ocaqda yandırıldıqdan sonra müxtəlif rənglər alınır. (qırmızı, boz, qaramtıl, sarımtıl) və ondanıraq məişət qabları düzəldilmişdir. Bu qabların içi və üzü şirələnmişdir. Adətən iri qablar küb, bardaq, çıraqlar və s. sirsiz olmuşdur və bu qabların istehsalında rəng və boyalardan istifadə edilmədiyi üçün cızma və qabartma üsulundakı istifadə edilmişdir. Belə bəzəklər içərisində həm zoorfi fiqurlar və hətda insan fiqurlu sənətinin ən yüksək istehsalı ilə bağlıdır. Zoorfi fiqurların əksəriyyəti qədim etiqaat sitayişlərlə bağlı olmuşdur. Bunlar əsas etibarilə müqəddəs hesa edilən heyvan quş, və ağac fiqurları idi. Sirli qabların 2 növünə təsadüf edilir.

Anqovlu və anqovsuz-kürə, nimçə, piyalə və s. qabların üzərinə civə adlanan məhlul çəkildikdən sonra ocaqda yandırılır. Anqovlanmış qablar keyfiyyətcə yüksək olur. Anqov kimi işlədilən maddənin tərkibi müxtəlif təbii materiallardan ibarət olmuşdur. Əsa xam mal kimi ağ gil götürülür. Onun tərkibinə, un, şor otu və s. qatılaraq bəzədilir. Keçmişdə xalq yaradıcılığında saxsı qablar gündəlik istifadə üçün nəzərdə tutulurdu. Müasir dekorativ tətbiqi sənətdə isə bu istiqamət öz təyinatını itirərək sərbəst yaradıcılıq sahəsinə çevrilmişdir. Keramika keramos sözündən götürülmüş gil deməkdir. Keramika rəngli dildən hazırlanan və xüsusi sobalarda bişirilən məmulatlardır. Kermikanın növlərindən olan məmulatlar əsasən ağ gildən hazırlanır. keramika məmulatları aşağıdakı növlərdə hazırlanır.

1. Mayolika-sobada bişirilən üzərinə şirə şirə çəkilir parlaq və yaraşlıq görünən dulusçuluq mayolika və ya kaşu adlanır. Mayolika texnikasında müxtəlif qab – qacaq, heykəllər və s.

2. Terrakota-terrakota qovrulmuş torpaq mənasını bildirir və sarı yaxudda gil məmulatlarından hazırlanır. Rəssamlar adətən bu üsulla bütöv bir kompesesiya yaradırlar. Bəzən bir əşyada öz fikirini çatdırma bilməyəndə bir neçə əşyanı birləşdirərək ansombil yaradırlar. Müasir keramika sənəti olduqca rəng-rəngdir və hər zaman yeni görünüşü ilə müasir tamaşaçıyı heyran etmişdir. Zəngin Azərbaycan təbiəti tarixi burada keramika sənətinin inkişafına imkan vermişdir. Ç. inkox sayılı məişət tələbatları və ölkənin müxtəlif guşələrində gilin bolluğu bu sənətin geniş inkişafına səbəb olmuşdur. XVI və XVII əsrlərdə el sənətinin bütün növləri kimi, keramikada özünün yeni və maraqlı inkişaf mərhələsinə yaşamışdır. Azərbaycanın Təbriz, Ərdəbil, Şamaxı, Bakı və Gəncə şəhərlərində istehsal olunan keramika məhsulları bu dövrdə müxtəlif şərq və qərb ölkələrinə yayılmışdır. Bu əşyaların bədii həllində rast gəlinən gül, çiçək, quş və heyvan təsvirlərində bənzərsizliyinə görə diqqəti çəkir. Təbriz hamamlarını Qusarda Şeyx Cüneydin türbəsi, Ərdəbildə Şeyx Səfi kompleksini

bəzəyən və üzəri gül çiçək heyvan və quş təsvirləri ilə örtülmüş XVI-XVII əsr Azərbaycan keramikasının uğuru hesab etmək olar. Dulusçuluq istehsalı 3 istiqaməti əhatə edir.

1. Adi tikinti kərpiclərinin istehsalı
2. Müxtəlif gil qabların və istehsalat məmulatlarının hazırlanması
3. Payans və farfor məmulatının hazırlanması

Milli tikmələr və onların növləri

Azərbaycan tikmələri müxtəlif növ saplar, parçalar, muncuqlar, və s. bədii materiallardan istifadə edilməklə tikiş tikmə üsulu ilə toxunur. Qədim ənəmələrə malikəndir. olan Azərbaycan tikmələri tikmə sənətinin çox qədim və tikmələr üçün olduqca zəngin və rəngarəng növlərindəndir. Tikiş sənətində ən çox rəngli ipək saplar işlədilir. Lakin keçmişdə tikmələr üçün qızıl və gümüşdən kəsilmiş incə tellərdən ağac qabığı və fil sümüyündən hazırlanmış löhvəciklərdə metal pilləkənlərdə hətta qiymətli daşlardan da xeyli istifadə edilmişdir. Tikmə sənəti əsirlər boyu qadınların sevimli məşğuliyyəti olmuşdur. Orta əsirlərdə bədii tikmə sənətini istehsal mərkəzləri arasında Təbriz, Ərdəbil, Gəncə, Şamaxı şəhərləri mühüm yer tutur. Təbrizdə XVI əsirdə Səfəvi Şahlarının xüsusi karxanaları var idi. 1530-cu ildə I Şah Təhmasibin kənzlərindən 20 nəfərinə Təbrizdəki xüsusi toxumluq karxanasında güləbətin tikmə öyrədilmişdir. Bu tikmə qızılı və gümüşü saplarla yerinə yetirilən bədii tikmələrdir. Güləbətin tikmək üçün əsasən çox sıx toxunuşlu parçadan istifadə edilirdi. Qırmızı bənövşəyi və yaşıl rəngli bir çalarlı məxmər güləbəti üçün ən yaxşı material sayılır. Güləbətin üçün ən yaxşı material sayılır. Güləbətin tikmə ilə daha çox qadın üst geyilərinə, baş

geyimlərinə ev məişət əşyalarına at yəhərlərinə və bir çox xırda məmulatlara bəzək vurur. Güləbət cehizinə güləbət işləməli əşyaları daxil etmək adətində vardır. Bundan başqa Azərbaycanda ən geniş yayılmış bədii tikmə növləri təkaldüz quş gözü texnikasında tikmə muncuqlu tirmələr pilə tikmələr, saya tikmələr çox geniş yayılmışdır. Nadir hallarda rast gəlinən fili üzərində mərəşualar çox gec yayılmış və dar çərçivədə tətbiq edilir. Düymələnmə bədii tikmələrin araqqın və eləcədə yun geyimlərinin bəzədilməsində rast gəlinir. Düymələmə astar və üz arasında nazik yun və ya panbıq təbəqəsi qoymaqla icra edilir. Bu tikmələr ən çox ağ və ya başqa rəngli ipək saplar vurulan bəzəklərdir.

Təkaldüz tikmələr-Bu tikmələr qarmaqla vurulan zəncirli tikişin istifadəsi ilə yaradılan bədii tikmə növüdür. Təkaldüz sözünün hərifi mənası tək əl ilə düzəlmələr deməkdir.

Anoqada bu tikmə növünə zəncirli tikmədə deyilir. Təkaldüz tikmədə 2 sadə alətdən qasnaq və qarmaqdan istifadə olunur. Naxışlar gəzmə və ya doldurma üsulu ilə salınır. Parça üzərinə naxış konturların iynə ilə deşilmiş kağız qoyulur parçaya köçürülür. Bu əməliyyat qutarandan sonra usta sağ əli ilə sapı çəkilir üçün nəbatət aləmində yarpaqlar qızılgül, zəncir, bənövşə, meyvə və üzüm yarpağı heyvanat aləmindən isə bülbül qaranquş və başqa elementlər götürülür.

Pilki tirmələr-pilki tirmə takça, güzgü pərdələri, divar bəzəkləri və xırda əşyaların hazırlanmasında istifadə edilir. Piləki əlvan metal dairəcikdən hazırlanır əsasən şal qravuz parça üzərində istifadə edilir. Metal lövhəciklər müxtəlif buta, paxlava, üçbucaq, dördbucaqlı dairə balıq formada hazırlanır.

Muncuqlu tirmə-muncuqlu tirmə rəng-rəng muncuqlarla işlənən tirmə növüdür. Muncuqlu tirmələrin ən geniş yayılmış yerlər Şuşa, Gəncə, Bakı, və Təbrizədir. Muncuqlar xüsusi şallara düzülür və əşyalar üzərinə tikilir. Bərkidilir muncuqlar 2 üsulla ya tək-tək yada düzüm halında parça üzərinə bənd edilir. Muncuqların ən geniş yayılmış mativləri güllər çiçəklər və yarpaqlardır. Muncuqlu tirmələrdə bəzən mirvarilərdən də istifadə edilirdi.

Ağac və metal üzərində oyma

Dekorativ tətbiqi sənət incəsənətin ən böyük əhatə dairəsi olan sahəsidir. O, insan tərəfindən yaradılan maddi aləmin bədii tərtibatına xidmət edir və onun estetik gözəlliyini reallaşdırır. Ağac

üzərində oyma ağacın bədii incələnməsidir. belə işləmə zamanı naxış məmulatın üzərinə balta-bıçaq kəski işgənə və başqa oxşar alətlər vasitəsi ilə salınır. Ağac üzərində oyma mədəniyyətinin 100 illərlə tarixi vardır. Bu sənət müasir zamanda da inkişaf edir və təkmilləşir. Ağac üzərində oyma bir neçə növə ayrılır.

1. Kəsmə ilə oyma
2. bıçaqlama ilə oyma
3. müstəvi qamaqçuqlu oyma
4. kontur üzrə oyma
5. qövsvari oyma

6.yastı relyefli oyma

Qabarıq naxışlı kəsmə və bıçaqlama ilə oyma şəbəkəoyma adlanır və bu oymalar müstəvi səthi üzərində yerinə yetirilir və oymanın çox qədim üsuludur.oyma sənəti üçün ən yaxşı material cökə ağacı,qızıl ağacı,oduncaqlarıdır.Bu ağacların odunacağı hamar və möhkəmdir.Çox rahat kəsildiyi üçün onların üzərində ən incə naxışların salınması mümkündür.Bu odunacaqlardan oyma nümunələri davamlıdır,əyilmir və qabarmır.Çox incə və dəqiq oyma işləri üçün toz ağacı odunacağına olduqca qiymətli xam mal hesab edilir.Onun üzərində oyma bir qədər çətin olsada oyma zamanı çatlanır və bütün istiqamətlərdə işləməsi üçünə yararır.Armud alma və ərik odunacağına nəfis oyma işləri üçün əvəz edilməzdir.Bu ağacların odunacağına görə fil sümüyünə bənzəyir.Yastı relyefli oymada təsvirlər bir növnət heykəl görüntüsü yaradır.Relyefli oyma ağac üzərində oymanın ən çətin növüdür.Bu sənət növü sənətkardan təsvirin Qabarıq görüntüsünü yaratmaq bacarığı mənzərəni uzaqdan görmə və nisbəti saxlama qabiliyyəti tətbiq edir.Qövsvəri oyma isə material üzərində qoyduğu isə bəzədiyi üçün dırnaq şəkili oyma adlanır.Bu oymanın əsas elementi qövsdür,yəni hamar səth üzərində yarım dairəvi çapıqdır.Ağac üzərində oyma dekorativ –tətbiqi sənətin olduqca cəlb edici növüdür.

Azərbaycan milli geyimləri və onların növləri

Azərbaycan xalqının maddi və mənəvi dəyərləri mədəniyyətinin çox çətin və uzun çəkən inkişaf gedişi nəticəsində milli geyimlər yaranmışdır.Milli geyimlər hər bir xalqın milli xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir.İnsanın məişət ,həyat tərzitəbiətin obrazı xalq geyimlərində öz əksini tapmışdır.Geyim ənənələri müxtəlif olsada əsas xüsusiyyətləri eynidir-istifadə rahatlıq gözəllik və rəngarənglik Azərbaycanın milli geyim məktəbi əsasən XVII-XVIII əsrlərdə yaranmışvə xalqımızın tarixi keçmişilə sıx bağlı olmuşdur.Bu dövrlərdə Azərbaycan yaxın Şərqi ən böyük ipəkçilik ölkəsi kimi tanınırdı.Şamaxı,Basqal,Gəncə,Şəki,Şuşa rayonlarında çox qəşəng bəzəkli naxışlı ipəklər istehsal olunurdu ki,bunlardan xalq geyimlərində öz əksini tapırdı.Subay qızların geyimləri,evli qadınların geyimləri sitili onun yiyəsinin ailə vəziyyətini və yaşını əks etdirirdi.Cavan qızlar daha parlaq və qəşəng geyinirdi.Kişi və qadın geyimləri Azərbaycanın bütün etnik və tarixi zamanında eyni idi.

Qadın geyimləri-mürəkkəbliyi və gözəlliyi ilə fərqlənən qadın geyimləri rəngarəngliyi ilə fərqləndirir.Qadın üst geyimlərinin əsas cəti onların çoxqatlı və qıç

üstü və el üstü geyimlərdən ibarət idi.Çiyin üst köynəkdən,arxalıqdan çəpkəndən ibarətdir.

Çəpkən-Çiyin üstü astarlı və yalançı qollara malik olan üst köynəyidir.Bu geyim tirmədən,məxmərdən və ipək parçalardan tikilir.

Arxalıq-Arxalıq çiyin üstü uzun belli ensiz gödəkçədir.

Eşmək-qadın üst geyimidir.Bu geyimin yaxası ətəyi və qolları xəz dəri ilə və qızıl şəbəkəli torla bəzədilir.Şəhərlərdə qadınlar evdən çıxanda tumanın üstündə çaxçur cüt balaq və tumandan ibarətdir.

Kişi milli geyimləri-Kişi milli geyimləri üst köynək çəpnən və çuxa arxaloq,vəznə qaba və şalvardan ibarətdir.Kişi geyimləri ipək atlas,kətan və digər parçalardan tikilirdi.Kişi geyimləri içərisində bəzən yapıncıdan da istifadə edirdilər.Yapıncıdan ən çox maldarlıqla məşqul olan insanlar geyinirdi.Yağış və qar soyuğu keçirməyən insan bürünəndə soyuqdan və küləkdən qoruyan yapıncı həm də yorğan döşək kimidə istifadə olunurdu.

Çuxa- içi tüklü qoyun dərisindən tikilmiş üst geyimdir.Çuxa vəzkəli və çərkəzidə adlandırılır.bel hissədən büzməli və qırcımlı olardı.Kəmərdən isə xəncər asılandı.Ağ çuxa bəxtəvərlik,qara çuxa isə bədbinlik əlaməti idi.Arxalıq çiyin üstü uzun beli ensiz gödəkçədir.

Üst köynəyi düz biçimli çiyini tikissiz,rəngarəng geyimdir.Milli geyim dəstinə müxtəlif növlü baş geyimləri və ayaqqabılarda daxildir.Bundan başqa miötürülürllü baş geyimlərində bəzəkli və zinyət əşyaları da mühüm rol oynayırdı.Nəsillərdən nəsillərə ötürülən bu zinyət əşyaları müxtəlif sinvolik mənə kəsb edir.məs həmayil ən qiymətli miras kimi nəsillərdən nəsillərə ötürülərdi.Sinədən asılan həmayilin əsas funksiyası ailəni bəd nəzərdən qorumaq idi.Geyimi bəzən naxış sinvollar isə qadını şər qüvvələrdən qoruyurdu.Qadın ümid edirdi ki,balağı yerlə sürünən geyimin naxışı torpağa məhsuldarlıq bəxş edir,həmdə o torpaqdan həyat gücü alar.

Kişi başgeyimləri-forma və materialına görə müxtəlifdir.Müsəlman aləmində papaq şərəf və qeyrətin rəmzi sayılır və bir çox növdə hazırlanır.

Şələ papaq(saçaqlı və tülkü dərisindən hazırlanır)

Çal papaq,şiş papaq,çakka papaq,takqa papaq,araqçın,qaragül papaq və.smisal göstərmək olar.

Qadın baş geyimləri-bu geyimlərə əsasən şallar,kəlağayılar,araqçın və.saidir.Qadın baş geyimləri əsasən tirmədən və ipəkdən hazırlanır